

Smarta tips och rörliga problem

Smarthet som kreativt förfaringsätt

ANN-HELEN SUND är doktorand i etnologi vid Åbo Akademi och skriver en avhandling om det egentillverkades skiftande betydelse, med arbetstiteln "Gör själv – om tillverkning, värde och transformation". Hennes arbete med avhandlingen understöds av Svenska litteratursällskapet i Finland.

isammanhanget och genren "smarta tips" presenteras problem och lösningar i vardagen på allehanda uppfinningsrika, praktiska och ofta också humoristiska sätt. Hur många sätt att använda nylonstrumpbyxor smart är det möjligt att hitta på? Svaret, ifall man t.ex. frågar tidningen *Pirkkas* läsare, tycks vara oändligt. Denna populära tipsspalt i en finländsk dagligvaruhandelskedjas kundtidning tar emot och publicerar tips från sina läsare. Gamla och uttjänta nylonstrumpbyxor är det material som förekommer i flest tips, enligt tipsspaltens redaktör (Korhonen 2018). Man kan få intryck av att det pågår en inofficiell tävling i att hitta på så många smarta användningsområden som möjligt för just trasiga nylonstrumpor. Sådana kan bland annat användas som bälte, hårband, sil, gymnastikredskap, tvättpåse för små plagg och som förpackning och komprimerad förvaring av plastjulgranar (*Pirkka*). Det väcker frågor. Varför just nylonstrumpbyxor?

Och varför hitta på och dela med sig av allt fler nya sätt att använda sådana? Det är smarthetens relation till transformation och till formulering och lösande av problem jag ska diskutera i den här artikeln.

Enligt de Certeau (1988) är vardaglig praxis taktisk och kreativ. Människor arbetar med de förutsättningar och begränsningar som finns i deras vardag, manipulerar och hittar luckor, använder det som finns tillhands på nya sätt. Smarthet är ett vardagens infravärde (jfr Graeber 2013:233) och alla använder sig av det på något sätt. Tim Ingold (2013) talar på ett liknande vis om tillverkning (making) som ett pågående, aktivt arbete med de krafter och material som finns i omgivningen, i kontrast till ett synsätt där kreativitet förstås som påförande av former på en passiv värld. Smarthet, liksom kreativitet,

handlar om situerade praktiker, interaktion och transformation. Det handlar också om hur problem och lösningar framträder, formuleras och får fart.

Som en köksingång till frågor om hur problem och lösningar kan konstrueras och värderas samt de utmaningar, friktioner, begränsningar och möjligheter som människor kan möta och arbeta med i vardagligt liv, är tips i sin enkelhet intressanta.

SMARTHET I VARDAGEN

Sammanhang där smarta tips för vardagslivet tycks frodas är punkter där olika och ibland motstridiga moraliska värden sammanförs och hanteras – billigt, hälsosamt och gott, miljövänligt och enkelt. Centralt i de smarta tipsen är att med enkla medel lösa problem.

När tips antas för publicering i Pirkkas tipsspalt sker det genom en granskning av deras smarthet. Enligt tipsspaltens redaktör tar man i beaktande om tipsens förslag på tillvägagångssätt skapar fler (eller värre) problem än de löser genom att vara farliga eller kriminella (Korhonen 2018). Samtidigt är tipsens brukbarhet en fråga om vardagskunskap och något människor i den miljö tipsen behandlar själva kan bedöma. Det är också tipsens styrka – att de är taktiska och rör sig på en nivå som var och en själv kan ta itu med.

Det är som en konst att göra smarta kompromisser som tipsen ofta presenterar sig, men också som transformationer som kan likna magi. Vilka värden, normer och problem som kan vara inblandade i tipsen, lösningarna och kompromisserna, kan med tiden förändras även gällande ett och samma tips. Gårdagens sparsam-

hetstips kan stiga fram och få fart som dagens sparsamhets-, hälso-, återbruks- och klimattips.

I tipssammanhang har nylonstrumpor sällan kopplingar till hälsa och renhet eller karaktär av botemedel, i motsats till de tips på huskurer, rengöringsmedel och – metoder, som ibland går under benämningen husmorstips. I sådana tips träder enkla och pålitliga medel som t.ex. ättika, bikarbonat och citron fram med helande, renande och transformerande kraft, samtidigt som de framstår som ett bättre alternativ jämfört med produkter som visat sig skadliga för miljö och hälsa. Det är inte heller med hänvisningar till tradition, naturlighet eller äkthet som nylonstrumporna tas fram och tar sig fram, och de rör sig i allmänhet inte i sammanhang som har att göra med riskhantering. Medan husmorstipsens medel kan sägas vara universallösningar som söker sina problem, där nya tips skapas i takt med att lösningarna tillämpas på fler problem (t.ex. fler typer av fläckar), kan däremot trasiga nylonstrumpor ses som ett problem som söker sina lösningar. De rör sig i det transformerande sammanhanget återvinning och kan vara ett belysande exempel för hur problem och lösningar kan förstås där, och för vad det innebär att återvinna.

Nylonstrumpor är ett plagg som mycket snabbt och enkelt går sönder i användning, vilket ofta skapar förargelse och irritation. Samtidigt är materialet nylon också hållbart, starkt och elastiskt. De trasiga nylonstrumbyxorna har i denna situation möjlighet (och kanske skyldighet) att visa hur de kan bistå med något mer, vilket de smarta tipsen i all sin variation utgör en provkarta på. Hur kan förargelse vändas till seger? Hur långt kan en nylonstrumpa sträckas? Elasticiteten liksom experimentlusten är hög.

SMARTHET OCH HUMOR

Pirkkas tipsspalt kan ses som ett exempel på en vardagssmarthet där tipsare och läsare också är införstådda med att tipsen ibland ska tas med en nypa salt och är menade som skämt snarare än praktiska råd. Det komiska är inte långt borta i försök att "föreina det oförenliga", något som har definierats som karakteristiskt för humor (Palmenfelt 1996:18). Det samma gäller för smarta tips som försöker slå flera flugor i en smäll, använda saker på andra sätt än det konventionella, och samtidigt låter annars åtskilda domäner mötas. Ett exempel på detta är ett tips i corona-tider om att dra ett par strumbyxor över huvudet ifall man inte råkar ha en ansiktsmask, som ett effektivt sätt att skapa social distans. I experimenten med att tänja nylonstrumbyxornas räckvidd synliggörs också normer och sociala konventioner.

I Japan har humoristiskt absurda tips på gör själv-apparater också utvecklats till en egen genre, chindogu, vilket kan översättas "konstigt verktyg". Exempel på sådana uppfinningar är att utrusta sin krypande baby med en golvmopp på magen, eller att i influensatider bära en hatt med en wc-pappersställning. Denna genre fick sin början i ett postordermagasin, där redaktören inspirerades att inkludera en humoristisk sektion med bilder på obrukbara prototyper han själv tillverkat. Böcker har också getts ut och ett internationell chindogusällskap grundats, med ett uttalat anarkistiskt ethos som firar friheten att vara onyttigt och kommersiellt ogångbar. I boken *101 unuseless Japanese inventions: the art of Chindogu* från 1995 finns även selfie-pinnen med, vilken som bekant senare och i takt med att telefoner också blev kameror, kom att visa sig vara något många människor faktiskt tyckte var smart att

använda (Venema 2015). Det kan ses som en illustration av att gränserna mellan det brukbara och obrukbara är socialt och kulturellt formade, normativa men också formbara.

CORONA-KREATIV

I coronapandemins värld möts vi av företeelser som kan upplevas ha en chindoguartad kvalitet av "konstigt verktyg" och situationer där annars åtskilda sammanhang möts, vilket blir påminnelser om att vardagens förutsättningar har förändrats. "Har upplevt mitt livs första konfirmation där prästerna använde skyddsvisir. Hade nån sagt det åt mig för ett år sen hade jag skrattat högt", lyder en statusuppdatering från Finland i ett socialt medium augusti 2020, åtföljt av en fundersam emoji.

Det har slagit många med häpnad hur stora förändringar som genomförts på kort tid under coronapandemin, även om de haft ett pris. Med de restriktioner som beskurit människors rörelsefrihet, har hemmet och det lokala också framträtt på delvis nya sätt och med blandade känslor, däribland också i en både hoppfull och resignerad anda av att göra vad man kan av situationen. Då gäller det att ta reda på vad som finns och vad man kan göra med det. Sociala medier har fyllts av många variationer och kreativa tips kring detta tema.

En typ av tips handlar om hur man kan tillverka sin egen ansiktsmask. Masker har också, som en kontroversiell och mångtydig symbol för corona-situationen, inspirerat många konstnärer (Nicholls-Lee 2020). Bilder av människor iklädda ansiktsmasker gjorda av oväntade, vardagliga material och saker har cirkulerat i sociala medier, men när en Londonbaserad konstnär gjorde ett konstverk bestående av porträtt-

foton av människor som bar hemgjorda masker av bland annat bindor, apelsinskal, salladsblad och skor möttes det av upprörda reaktioner och han uppmanades att offentligt be om ursäkt. Verket, *How To Survive A Deadly Global Virus*, var inte menat som en praktisk uppmaning, ett råd eller ett lösningsförslag, men tolkades av en del så (Ravenscroft 2020).

Det kan argumenteras för att humor är ett viktigt sätt att orka i trängda situationer (Jönsson & Nilsson 2014). Denna dimension får dock en helt annan innebörd och användning när makthavare börjar rikta tips på huskurer till allmänheten, och föreslår intag av desinficeringsmedel som ett smart (billigt, effektivt och enkelt) mirakelmedel mot coronaviruset, för att vid den kritik som uppkommer sedan hänvisa till humor (jfr Österlund-Pötzsch i detta nummer).

AVSLUTNING

Den smarthet som kan sägas framträda i och driva smarta vardagstips är en konst att med enkla medel vända motgång till medgång genom transformation på flera plan. Det inbegriper olika sätt att kreativt förhålla sig till och bearbeta en viss problematisk situation. Hur situationen förstås är sammanflätat med vad som i sammanhanget kan tas fram som en enkel lösning.

Tips som framför smarta sätt att lösa problem kan ibland vara centrerade kring en transformerande lösning kopplad till moraliska, normativa värden som kan (och bör) tillämpas på en mångfald problem. Tips kan också drivas mer av försök att hitta sätt att transformera något problematiskt, vilket kan föranleda en mer experimenterande smarthet som kan trans-

formera de sammanhang där lösningar söks. Humor och kritik synliggör sociala normer och regler och kan få oss att undra hur vi kan och bör tänka.

Det tävlingselement som kan skönjas i de tips för vardagen som delas i en gemenskap av tidningsläsare är intressant med tanke på hur olika sätt att formulera och lösa problem får fäste och sprids. Tip-sens giltighet vilar slutligen på ifall man överhuvudtaget känner igen eller bryr sig om problemet (hotbilden, faran, olägenheten, irritationen) som praktiken syftar till att lösa eller åtgärda. Men spelet att "att vara smartare än" och att följa och försöka fånga rörliga problem kan också vara medryckande.

REFERENSER

- Certeau, Michel de 1988. *The Practice of Everyday Life*. Berkeley: University of California Press.
- Chindogu. Official Home of the Interantional Chindogu Society. <https://www.chindogu.com/> [18.8.2020]
- Graeber, David 2013. "It is value that brings universes into being", i *HAU: Journal of Ethnographic Theory* 3 (2): 219–43.
- Ingold, Tim 2013. *Making. Anthropology, Archaeology, Art and Architecture*. London: Routledge.
- Jönsson, Lars-Eric & Nilsson, Fredrik 2014. "Skratt som fastnar", i Jönsson & Nilsson (red.) *Skratt som fastnar: Kulturella perspektiv på skratt och humor*. Lund: Lund Studies in Arts and Cultural Sciences.
- Korhonen, Riitta 2018. Niksi-Pirkan guru Anssi Orrenmaa: "Melkein kaikkia tavaroita voi uusiokäyttää". *ET-lehti*. <https://www.etehti.fi/artikkeli/ihmiset/niksi-pirkan-guru-anssi-orrenmaa-melkein-kaikkia-tavaroita-voi-uusiokayttaa> [18.8.2020]
- Nicholls-Lee, Deborah 2020. How masks have appeared in art. *BBC* 12.5.2020. <https://www.bbc.com/culture/article/20200512-how-masks-have-appeared-in-art> [18.8.2020]
- Palmenfelt, Ulf (red.) 1996. *Humor och kultur*. Åbo: Nordic Institute of Folklore.

- Pirkka, Niksi-Pirkka. <https://www.pirkka.fi/niksi> [18.8.2020]
- Ravenscroft, Tom 2020. Max Siedentopf apologises for offence caused by images of coronavirus masks made of everyday items. *Dezeen* 19.2 2020. <https://www.dezeen.com/2020/02/19/max-siedentopf-apology-coronavirus-masks/> [18.8.2020]
- Venema, Vibeke 2015. How the selfie stick was invented twice. *BBC* 19.4.2015. <https://www.bbc.com/news/magazine-32336808> [18.8.2020]

SUMMARY

Smart tips and moving problems. Smartness as creative course of action

(Smarta tips och rörliga problem. Smarthet som kreativt förfaringssätt)

This article focuses on how smartness relates to transformation and to the defining and solving of problems, by analysing how smartness is prac-

ticed and spread in and through practical tips for problematic situations in everyday life. Central to such smart tips is the art of by simple means and creative courses of action turning adversity into success. How the situation is understood is intertwined with what can be brought forth as a simple means to solve it. Two different courses of action are identified: one that starts from a transformative and moral solution that can be applied to many problems, and another that starts with a problem that seeks solutions in contexts where it can cause or contribute to transformation.

Keywords: creativity, transformation, recycling, humour.

Ann-Helen Sund is a doctoral candidate in ethnology at Åbo Akademi University. Her dissertation concerns the shifting meanings of the hand-, home- and self-made. Her work is currently funded by the Society of Swedish Literature in Finland.